

Η 17n ΕΒΑ ενεργοποιήθηκε τον Ιούλιο του 2006.

ΚΟΖΑΝΗ

Βελβεντό

Ι.Ν. Αγίου Μηνά

Διενεργήθηκε από την Εφορεία ανασκαφική έρευνα στον περιβόλο του ναού. Πρόκειται για μονόχωρο ναό μικρών διαστάσεων, που απολήγει σε ημικυκλική κόγχη. Φέρει δίρριχτη κεραμοσκεπή στέγη. Στο μνημείο διακρίνονται δύο οικοδομικές φάσεις. Η αψίδα και ο ανατολικός τοίχος χρονολογούνται στα τέλη του 12ου-με αρχές του 13ου αιώνα. Στη δεύτερη φάση ανήκουν ο δυτικός, ο νότιος και η ανωδομή του βόρειου τοίχου που πρέπει να χτίστηκαν το 15ο αιώνα, οπότε ο ναός επισκευάστηκε. Στη νότια πλευρά προστέθηκε αργότερα ανοιχτή στοά. Εσωτερικά, ο ναός κοσμεύεται με τοιχογραφίες που έχουν υποστεί πολλές φθορές και σώζονται αποσπασματικά.

Η πρώτη φάση της ανασκαφικής έρευνας στον περιβόλο διενεργήθηκε κατά τα έτη 1996-1997. Είχαν ανοιχθεί τομές στη βόρεια, την ανατολική και σε μέρος της νότιας πλευράς εξωτερικά του ναού. Αποκαλύφθηκε τμήμα βαλανείου πρωτοβυζαντινών χρόνων (εικ. 1).

Το 2007 ολοκληρώθηκε η ανασκαφή του και αποδείχθηκε ότι ο ναός κτίστηκε πάνω σε οίκους του, ενσωματώνοντας ορισμένους τοίχους του οικοδομήματος στα θεμέλιά του.

Ανασκάφηκε ο υπόλοιπος χώρος του *caldarium* του βαλανείου, διαστ. 6,95x4,90 μ. (εικ. 2). Ο χώρος του *caldarium*, τόσο στην παλιά όσο και στη νέα ανασκαφή χρησιμοποιήθηκε ως κοιμητηριακός. Ανάμεσα στους πεσίσκους εντοπίστηκαν δύο κιβωτιόσχημες ταφές ακτέριστες, ενώ ανοίχθηκαν άλλες τρεις συνεχόμενες κιβωτιόσχημες ταφές στο χώρο του υπόκαυστου της παλιάς ανασκαφής, που αποδείχθηκαν κι αυτές ακτέριστες (εικ. 3). Βρέθηκε αξιόλογη κεραμική και θραύσματα γυάλινων αγγείων.

Οικόπεδο Καμκούπη

Το οικόπεδο βρίσκεται 500 μ. περίπου βορειο-δυτικά του ναού του Αγίου Μηνά στο Βελβεντό. Προ διετίας, κατά την άροση στο αγροτεμάχιο που έχει έκταση 3,5 στρέμματα αποκαλύφθηκαν τμήματα ψηφιδωτών δαπέδων και μαρμάρων, τα οποία περισυνελέγησαν.

Το 2007 άρχισε η έρευνα περίπου στο μέσον του οικοπέδου, εκεί όπου υπήρχαν ενδείξεις ότι είχαν βρεθεί τα ψηφιδωτά δάπεδα. Ανασκάφηκαν 21 τομές, διαστ. 3x3 μ. Σύμφωνα με τις πρώτες ενδείξεις, πρόκειται για ένα βαλανείο της πρωτοβυζαντινής περιόδου, μεγαλύτερων διαστάσεων από αυτό που ανασκάφηκε στον περιβόλο του ναού του Αγίου Μηνά και με περισσότερους σωζόμενους οίκους. Ο μόνος οίκος που ταυτίζεται με ασφάλεια είναι το *caldarium*. Έχει νότιο προσανατολισμό και διαστάσεις 7x5,30 μ.

Εικ. 1-3. Βελβεντό. Ι.Ν. Αγίου Μηνά.

Εικ. 4. Ο υπόγειος θάλαμος θερμότητας με τους πήλινους σωλήνες.

Εικ. 5-6. Στοά αιθρίου και ο κεντρικός χώρος με το μαρμάρινο κατώφλι.

Εικ. 7-9. Ψηφιδωτά δάπεδα.

Εικ. 10-11. Ναόσχημο κτίσμα και ταφικοί βωμοί.

Εικ. 12-14. Ψηφιδωτό δάπεδο, το δάπεδο με τις πήλινες πλάκες και ο πήλινος αγωγός.

περίπου. Θερμαινόταν με το σύστημα του υπόκαυστου. Στο χώρο του υπόγειου θαλάμου θερμότητας χρησιμοποιήθηκαν αντί για κτιστούς πεσσίσκους 17 πήλινοι πηνιόσχημοι σωλήνες, κάθετα τοποθετημένοι (εικ. 4).

Κατά μήκος της βόρειας και της νότιας πλευράς του βαλανείου αποκαλύφθηκαν πήλινοι αγωγοί, μήκ. 6,10 και 5,90 μ., αντίστοιχα. Πρέπει να ανήκαν στο δίκτυο παροχής νερού της πόλης.

Στη βορειοδυτική πλευρά των δύο συνεχόμενων οίκων του λουτρού εντοπίστηκε άλλος χώρος καλυμμένος με πλακόστρωτο και κιονοστοιχία, διαστ. 10,40x9,50 μ. περίπου, που ίσως ταυτίζεται με στοά αιθρίου. Στη βορειοδυτική γωνία του βρέθηκε μια μαρμάρινη διάτρητη ακτινωτή σχάρα απορροής υδάτων. Στο χώρο εντοπίστηκε πολύ παχύ στρώμα καταστροφής με πεσμένες πέτρες, κεραμίδες και πολλά ίχνη καύσης. Επίσης, βρέθηκαν επτά πεσμένοι μαρμαρίνοι μονολιθικοί, αρράβδωτοι κίονες, ένα ολόκληρο κιονόκρανο και τέσσερα τμήματα από μαρμαρίνα ιωνικά κιονόκρανα (εικ. 5). Η ενδιάμεση αυλή είναι στρωμένη με πήλινες οπτοπλίνθους.

Τα κινητά ευρήματα είναι λιγοστά. Βρέθηκαν ελάχιστα χάλκινα και σιδερένια αντικείμενα – ένας μικρός λεπτός κρίκος και λίγα καρφιά. Η κεραμική κατανέμεται σε όλους τους χώρους που ανασκάφθηκαν. Τα όστρακα ανήκουν ως επί το πλείστον σε αβαφή χρηστικά αγγεία, ορισμένα εκ των οποίων φέρουν έντονα ίχνη καύσης. Άλλα φέρουν στο σώμα κτενωτή διακόσμηση, ενώ βρέθηκαν τμήματα δύο μεγάλων πίθων.

Αξιόλογο εύρημα είναι το μοναδικό μέχρι στιγμής χάλκινο νόμισμα. Πρόκειται για ένα φόλλι Κωνσταντίνου Α΄ που χτυπήθηκε στο νομισματοκοπείο Θεσσαλονίκης και είναι κοπής 313-337 μ.Χ. Χρησιμεύει ως όριο *postquem* για τη χρονολόγηση της ανασκαφής.

Βασιζόμενοι στις διαστάσεις των οίκων, θεωρούμε ότι μάλλον πρόκειται για δημόσιο λουτρό. Πρέπει να βρισκόταν σε κεντρικό μέρος της πόλης, αφού υδρεύεται από το δίκτυο παροχής νερού της. Χρονολογικά εντάσσεται στην πρωτοβυζαντινή εποχή.

Το 2008 ανασκάφθηκαν η υπόλοιπη αυλή που ήταν καλυμμένη με πήλινες οπτοπλίνθους, τμήμα ενός ενιαίου κεντρικού χώρου με μαρμάρινο κατώφλι (εικ. 6), το δάπεδο του οποίου καλύπτεται με περίτεχνα ψηφιδωτά πολύ καλής τεχνικής και ποιότητας (εικ. 7), δύο συμμετρικά δωμάτια τοποθετημένα βόρεια

και νότια του κεντρικού χώρου που χρησίμευαν ως αποθηκευτικοί χώροι με πίθους βυθισμένους στο έδαφος, ενώ δυτικά του νότιου δωματίου άλλος εφαιπτόμενος χώρος με καλά σωζόμενο ψηφιδωτό δάπεδο (εικ. 8). Τα θέματα των ψηφιδωτών είναι γεωμετρικά και φυτικά. Οι χώροι ενδέχεται να ανήκουν στο λουτρό ή σε έπαυλη και χρονολογούνται στα τέλη του 5ου-αρχές του 6ου αι. μ.Χ.

Το 2009-2010 αποκαλύφθηκε το υπόλοιπο ψηφιδωτό δάπεδο του κεντρικού χώρου, το οποίο όμως κατά τόπους είναι κατεστραμμένο και φέρει έντονα ίχνη καύσης (εικ. 9). Σχεδόν στο κέντρο της δυτικής πλευράς του χώρου, αποκαλύφθηκε μεταγενέστερο ναόσχημο κτίσμα, η χρονολόγηση του οποίου ανάγεται μάλλον στην υστεροβυζαντινή περίοδο (εικ. 10). Στη βόρεια πλευρά του κεντρικού χώρου ανασκάφθηκαν άλλα δύο δωμάτια που είναι συμμετρικά τοποθετημένα με αυτά της νότιας πλευράς και είχαν ανάλογη χρήση. Το δωμάτιο Η βρίσκεται απέναντι από το Ε, ενώ το Θ απέναντι από το Δ και χρησίμευε ως αποθηκευτικός χώρος. Μέσα στα όρια της λεγόμενης αυλής, αποκαλύφθηκαν δύο ταφικοί βωμοί (εικ. 11). Μπροστά από τους βωμούς ανασκάφθηκε κτιστός αγωγός αποχέτευσης.

Η ανασκαφική έρευνα συνεχίστηκε ανατολικά, παράλληλα με το χώρο του πλακόστρωτου αιθρίου. Ανασκάφθηκαν τρία συνεχόμενα δωμάτια. Το δάπεδο του τελευταίου καλύπτεται με ψηφιδωτό πολύ καλής τεχνικής και ποιότητας που σώζεται σε ικανοποιητική κατάσταση (εικ. 12). Στη συνέχεια αποκαλύφθηκαν δύο νέοι χώροι της έπαυλης: ο ένας διασώζει δάπεδο καλυμμένο με τετράγωνα πήλινες πλάκες (εικ. 13), ενώ στον άλλο, κάτω από ένα παχύ στρώμα καταστροφής με πολλές κεραμίδες, αποκαλύφθηκε πήλινος αγωγός, μήκ. 7,80 μ., που διατρέχει το δωμάτιο με κατεύθυνση Δ.-Α. (εικ. 14).

Στο χώρο βρέθηκαν αρκετά διάσπαρτα αρχιτεκτονικά μέλη, άβαφη κεραμική που προέρχεται από χρηστικά καθημερινά αγγεία, λίγα εφυσωμένα όστρακα κατά τόπους σε ανώτερα στρώματα, σιδερένια οξειδωμένα καρφιά και πολλά γυάλινα θραύσματα, κυρίως πρασινωπού χρώματος που προέρχονται είτε από υαλοπίνακες είτε από αγγεία, δύο χάλκινα νομίσματα του 4ου-5ου αιώνα.

Οικόπεδο Φούκα

Το 2009 αρχίζει η ανασκαφική έρευνα σε τμήμα του οικοπέδου, όπου αποκαλύφθηκαν

Εικ. 15. Βελβεντό, οικόπεδο Φούκα. Άποψη της ανασκαφής.

Εικ. 16-18. Τορνίκι. Ι.Μ. Κοίμησης Θεοτόκου.

κατά τη διενέργεια δοκιμαστικών τομών τμήματα πήλινων πύλων και διάσπαρτες πέτρες. Αποκαλύπτεται τοίχος δομημένος με μικρές ακανόνιστες πέτρες και συνδετικό υλικό χώμα και λίγες κεραμίδες (εικ. 15).

ΓΡΕΒΕΝΑ

Τορνίκι

Ι.Μ. Κοίμησης Θεοτόκου

Το 2008 διεξήχθη ανασκαφική έρευνα με χρηματοδότηση της ΔΕΗ, στο πλαίσιο της μεταφοράς του καθολικού της Ι.Μ. Κοίμησης Θεοτόκου Τορνικίου, η οποία κατακλύζεται από το φράγμα που πρόκειται να λειτουργήσει στην περιοχή. Το καθολικό της μονής είναι διώροφο και αποτελείται από δύο μονόχωρους ναούς με ανεξάρτητη πρόσβαση στα δυτικά. Οι ναοί είναι κατάγραφτοι με τοιχογραφίες και χρονολογούνται βάσει επιγραφών το 1481/2 οι άνω και το 1728-30 οι κάτω. Σε επαφή με τη δυτική πλευρά αναπτύσσεται μια γραμμική σειρά κελιών. Η ανασκαφική έρευνα διενεργήθηκε στη βόρεια πτέρυγα

των ερειπωμένων κελιών και στον αύλειο χώρο της μονής (εικ. 16).

Αποκαλύφθηκαν τέσσερα κελιά, η Τράπεζα και τα μαγειρεία και ένας μεγάλος χώρος δυτικά της Τράπεζας (εικ. 17). Η Τράπεζα έχει ένα άνοιγμα στη στενή ανατολική πλευρά, ενώ στη δυτική εγγράφονται στο πάχος του τοίχου τρεις κόγχες, οι οποίες εσωτερικά κοσμούονται με σπαράγματα τοιχογραφιών. Το δάπεδο ήταν στρωμένο με πήλινες πλάκες. Πήλινα δάπεδα σώζονται αποσπασματικά και σε δύο κελιά (εικ. 18). Μεταξύ του καθολικού και των κελιών αποκαλύφθηκε το καλντερίμι του αύλειου χώρου της μονής, που εκτείνεται Α.

Ο τρόπος δόμησης των τοίχων, η τυπολογία της Τράπεζας, η εφυσωμένη κεραμική, τα σιδερένια και πήλινα μικροαντικείμενα, μας οδηγούν στο να εντάξουμε χρονολογικά τη βόρεια πτέρυγα των κελιών στη δεύτερη οικοδομική φάση της μονής που τοποθετείται στα τέλη του 15ου-αρχές του 16ου αιώνα. Η κατοίκηση της μονής συνεχίζεται κατά το 17ο και το 18ο αιώνα, ενώ δεν είναι γνωστό πότε εγκαταλείφθηκε.

Προϊσταμένη - Υπεύθυνη ανασκαφών

Μαρίζα Τσιάπαλη